DOUĂ EDIȚII ARGHEZIENE
– observații filologice –

PETRU LIVIUS BERCEA
Universitatea Europeană „Iosif Constantin Drăgan”, Lugoj

Cuvinte-cheie: *ediție, grafie, lexic, variantă*

Despre deosebirile (de cele mai multe ori, minime) dintre edițiile poeziilor lui Tudor Arghezi nu s-a (prea) scris (**1**). Cu câteva excepții (poemele *Rugă de seară, Satan, Binecuvântare*), poetul n-a intervenit în text, de la o ediție la alta, în așa măsură încât să se poată vorbi de **variante.** Pe manuscrisele reproduse, nu o dată, în volumele tipărite, se pot observa minime schimbări de grafii, de cuvinte sau chiar de sintagme, iar aceste opțiuni expresive pot oferi o oarecare informație despre ceea ce se numește curent „laboratorul de creație” al poetului. Cvasiabsența preocupărilor privitoare la variantele (câte sunt !) ale textului poetic arghezian ne-a determinat să recurgem la compararea diferențelor de scriere a unor cuvinte din două ediții importante ale unui ciclu de poeme actualmente mai puțin semnificativ în ansamblul liricii lui Arghezi şi să încercăm o explicare a repercusiunilor acestor deosebiri asupra semnificației versurilor. *Cântare omului,* amplul poem „sociogonic”, a generat, în 1956, la momentul primei publicări, comentarii elogioase, unele meritate, altele de circumstanță. Chiar un estetician fin, ca Tudor Vianu, girează ciclul *Cântare omului* printr-un comentariu extins, în care azi nu mai putem crede pe de-a-ntregul (**2**).

Am comparat textul *Cântării omului* din ediția primă (1956) cu textul din *Scrieri* (vol. 3, apărut în 1963), ediție „vegheată” încă de poet şi, probabil, „adusă la zi” din mai multe puncte de vedere şi demnă de încredere pentru filolog. În ciuda câtorva (puține, două-

BDD-A23931 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:58:48 UTC)

trei) erori tipografice (descoperite de mine în paginile primelor 5 volume !), am constatat că ediția e ireproşabilă grafic. Grupând pasajele (de fapt, contextele, uneori doar un singur cuvânt) din cele două ediții, am descoperit 7 tipuri de diferențe, grupabile în 3 categorii, în funcție de gradul de importanță cu care e (sau nu) modificat textul, de repercusiunile asupra semnificației sale. Unele sunt simple grafii diferențiatoare, care nu modifică sensul versurilor (prima categorie), altele – diferențe datorate şi unor erori tipografice (probabil !), care pot schimba (minimal) semnificația contextelor în care apar (a doua categorie) şi diferențe de scriere care devin „sensibile" la nivelul semnificației (a treia categorie).

I. Din prima categorie fac parte mai multe tipuri de diferențe. În ediția din 1956, unii termeni erau grafiați cu **s-** (inițial), iar în textul din *Scrieri* (1963) apar cu **z-** (inițial) – grafie adoptată, nu o dată de poet şi în alte cazuri –, dar diferența de scriere nu afectează sensul cuvântului, ci doar „sonoritatea" contextului (**3**). Scrierea diferită se constată în grupul consonantic inițial: **sm-** (1956), devenit **zm-** (1963):

1956: „Din plămădeala nouă a **smârcului** cu ceața / Se va ivi,..."
dar:
1963: „Din plămădeala nouă a **zmârcului** cu ceața..."

Întrucât exemplele sunt puține, le reproducem pe toate: 1956: **smalț** (p. 37), **smârc** cu **smârc** (p. 61).

Situația poate fi şi inversă. În acelaşi grup consonantic inițial, găsim **zmulgi** (p. 23), în ediția din 1956, dar **smulgi**, în cea de *Scrieri* (1963). Exemplul din urmă ne sugerează o „atenuare" a gestului acțiunii (altfel, brutal prin sonoritate), mai ales că versul în care apare verbul înlesneşte o asemenea interpretare. Contextul, în 1956: „Dar cum să **zmulgi** comoara pe care-ai flămânzit..."

Tot acestei prime categorii îi aparțin diferențierile, dintre cele două ediții, datorate grafiilor pe care Arghezi le-a adoptat în *Scrieri*, unele care se apropie mult de pronunția cuvintelor . Grafii personale care se abat de la scrierea „literară" apar şi în edițiile dinainte de *Scrieri*, dar într-o măsură mai mică. Personal, sunt încredințat (convins) că formele „literare" din multe ediții anterioare *Scrieri*-lor

BDD-A23931 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:58:48 UTC)

erau, nu o dată, expresia unui exces de zel din partea tipografilor, mai înclinați spre corectitudinea formală, decât spre păstrarea originalității manuscrisului încredințat. Aici s-ar încadra forme ca: **înnalt (se-nnalță, s-o-nnalțe, Prea înnălțimii), iarăș, întâiaș** (dată) – în 1963, scrise, în volumul din 1956: **înalt** (p. 19), **iarăși** (p. 18), **întâiași** (p. 26) etc.

Acestor grafii li se adaugă scrierea diferită, în funcție de ediție, a unor forme, în general, compuse. În *Scrieri* (1963), ele sunt „aduse la zi" din perspectiva ortografiei. Le-am urmărit apariția și în alte contexte arghezieneși am văzut că au același tratament. Arghezi scrie, în 1956, **de-odată** (adverb, p. 19 și 62), **și-o dată** (p. 19), **A-toate-făcătorul** (p. 21), **de vale** (adverb, p. 43), **nici cum** (adverb compus, p. 55), **ne' nchipuit** (p. 64), dar: **deodată, și-odată, Atoatefăcătorul, devale, nicicum, nenchipuit,** în 1963**.** Scrierea diferită reflectă modalitatea de adaptare la normele lingvistice uzuale la acea dată, dar numai atât.

Scrieri diferite sunt folosite pentru locuțiunea **de altădată**; în 1956 – **de-altdată** (p. 57) și: **de-alt' dată**, în 1963, marcând, prin ultima opțiune grafică, sincoparea vocalei **ă**, impusă de metrul versului.

II. În a doua categorie își află locul diferențierile care înlesnesc interpretări diferite, dar nu semnificative, ale fragmentului de text în care apar. Prima dintre aceste situații este *scrierea fără virgulă,* în 1956, în anumite contexte. În afara posibilei intenții a autorului de a da o anume nuanță contextului (numai în anumite situații se poate presupune asta), mai putem bănui și omiteri sau greșeli din partea zețarilor care, pe atunci, culegeau textul. Am înregistrat șapte asemenea situații; în majoritatea cazurilor, un cititor atent și „obișnuit" cu sintaxa arghezianăîși dă seama cum e „corect" textul, așadar putem admite, aproape cu certitudine, erori tipografice.

Înainte de a prezenta situațiile concrete, trebuie amintit că Arghezi e un artizan al dislocărilor sintactice (**4**), pe care le marchează, scrupulos, prin plasarea corectă a virgulelor în text. Așadar, în contextele care apar ca mai jos, în 1956: „Lua față adâncimea și **nouă toată** firea..."(p. 20); „De câte ori o viață întreagă nu se-ngână / **Mâhnită printre lacrimi cu**-o strângere de mână..." (p. 31); „Și

BDD-A23931 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:58:48 UTC)

galbene mătănii, în **mâini de chihlimbar**...” (p. 52); „Poporul, **blând primise** pământul drept prinos...” (p. 52), trebuie încă nişte virgule, între **nouă** şi **toată;** între **mâhnită** şi **printre;** între **lacrimi** şi **cu**; între **mâini** şi **de (chihlimbar)**; între **blând** şi **primise**, virgule plasate corect în textul din 1963. Altfel, un context ca **mâini de chihlimbar** e greu de interpretat în vers, deşi imaginea n-ar fi imposibilă. Determinantul **de chihlimbar** e, în realitate, atributul substantivului anterior, **mătănii**, şi nicidecum al... **mâinilor**, iar **blând** trebuie interpretat „fiind blând”, „pentru că era blând” sau „care era blând” şi nicidecum element predicativ suplimentar al verbului **primise.** Fragmentele de vers: **nouă, printre lacrimi** şi **în mâini** sunt dislocate, au poziție antepusă față de locul lor „firesc” în vers şi atrag asupra lor un accent mai puternic.

Alte câteva situații, legate de utilizarea corectă a virgulei, ne dau certitudinea că Arghezi a urmărit atent textul din ediția de *Scrieri* (1963). Aici, virgulele marchează corect raportul de juxtapunere /coordonare (nemarcat, în 1956, în textul câtorva poeme). În 1956: „N-o să mai uit nici lupta cu sine-ți nici această...” (p. 29) – virgula lipseşte între **sine-ți** şi **nici** (a doua ocurență în vers); „Că fără vânt nici aripi, de cum se iscă zboară...” (p. 45) – virgula ar fi trebuit plasată între **vânt** şi **nici.**

În alte două situații, poetul a adoptat o punctuație aparte în *Scrieri.* Dacă în 1956, contextele de mai jos erau fără virgule (justificat, pentru că virgula nu apare înainte de conjuncțiile **şi, ori**), acest semn e folosit în 1963. Aşadar: „Încredințare dârză o zi şi-o zi tăgadă...” (p. 41) şi: „S-o-ntinerească nouă pe veci ori s-o scufunde...” (p. 65) – scria Arghezi în 1956, dar: „Încredințare dârză o zi **[,]** şi-o zi tăgadă...” şi: „S-o-ntinerească nouă pe veci **[,]** ori s-o scufunde...” – în 1963 (parantezele drepte îmi aparțin, pentru a evidenția semnul, adică virgula – L. Bercea). Explicații posibile s-ar găsi: **şi** din primul vers e perceput ca un adversativ slab („iar”); în versul celălalt, virgula marchează şi întăreşte o opoziție puternică, nu numai o simplă disjuncție. Chiar dacă ar exista numai disjuncția, aceasta e, în mod real, aici, una de tipul **fie... / fie...**, aşadar virgula ar fi necesară („**Fie** s-o-ntinerească nouă pe veci **, fie** s-o scufunde”).

BDD-A23931 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:58:48 UTC)

O situație la fel de interpretabilă e cea care grupează cuvinte grafiate diferit în edițiile comparate de noi, situație care, în anumite contexte ar putea influența semnificația comunicării. Din cele șase asemenea deosebiri, primele trei, prezentate aici la început, nu modifică sensul textului. Astfel, textul rămâne identic sub aspectul semnificației, în exemple ca: „Ai biruit **țărână** şi-ai rupt împletitura...”(p. 20, în ediția din 1956, o posibilă greşeală de tipar), dar **țărâna** (corect, cu articol hotărât, în 1963, cu semnificația: „ți-ai depăşit condiția strict terestră”); „A scos în privelişte **greşala** sau o iartă ?” (p. 34), dar **greşeala**, în *Scrieri* (1963); „**De-altmintreli**, cârmuirea şi bunii ei cârmaci...” (p. 58), adverb cu formă literară în 1963: **de-altminteri.**

În exemplele care urmează, diferența de scriere ar putea schimba sensul contextului, dar minimal: „Să te cunoşti odraslă de zmeu sau **împărat** ?” (p. 42); „Nu adunați în **viața** durerilor comoară” (p. 56) şi „Cu cât mai mare rangul şi**-ntinderea** mai mare” (p. 57). În 1963: **de-mpărat, viață** şi **întindere.** Am marcat cu aldine termenii în discuție. Micile diferențe de grafiere au consecințe preponderent sintactice, iar valorile stilistice sunt doar consecutive funcțiilor sintactice diferite. Astfel, **împărat** (fără prepoziția **de**) ar putea fi coordonat disjunctiv fie cu **odraslă**, fie cu **zmeu**, dar în ediția de *Scrieri* opțiunea poetului e clară: **de-mpărat** e atribut al substantivului **odraslă** şi e coordonat disjunctiv doar cu atributul vecin: **de zmeu.** Termenul din exemplul următor – **întinderea –** articulat în 1956, îşi sporeşte valențele expresive prin preferința pentru forma nearticulată – **întindere** – în 1963, aşa cum se întâmplă frecvent cu nearticulatele care vin în „concurență” cu posibilele forme articulate. **Şi**, anterior substantivului **întindere**, are dublă valență, în ambele ediții (prepoziție + adverb), cu toate consecințele stilistice ale unei asemenea situații, fiind, în primul rând, purtătorul unui accent de intensitate deosebit de puternic. Cât priveşte substantivul **viața** (articulat, în 1956), în această formă este regentul unui atribut (**viața durerilor** = „viața terestră, concretă, expresie a condiției pământeşti a omului”), iar versul, în întregime, poate fi interpretat ca: „nu adunați comori (bunuri trecătoare, perisabile) cât sunteți vii, întrucât ceea ce trăiți e doar o viață a durerilor”. Dacă nu

BDD-A23931 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:58:48 UTC)

e cumva o greşeală de tipar, putem presupune că Arghezi a intuit banalitatea unei asemenea exprimări. Cu formă nearticulată (**viață**), aşa cum apare în *Scrieri*, substantivul îşi schimbă regimul sintactic şi permite o altă interpretare a textului din perspectivă stilistică. Nu mai este „legat" de **durerilor** prin raport atributiv şi, ce este mai important, **durerilor** devine complement indirect, mai expresiv decât tot grupul atributiv anterior (**viața durerilor**). Impresia mea poate fi subiectivă, dar semnificația versului cu forma nearticulată a substantivului (**viață**) mi se pare mai apropiată de spiritul poeziei argheziene: „Nu adunați **în viață** durerilor comoară" = „Nu trăiți astfel, încât prin ceea ce faceți să vă sporiți suferința".

III. Un tratament aparte am acordat termenilor care, prin grafiere diferită, de la ediție la ediție, pot genera interpretări vizibil diferențiate. Un prim set de deosebiri grupează termenii care, scrişi cu inițială mică, în 1956, vor fi scrişi ulterior cu inițială mare, atrăgând, astfel, atenția asupra lor. Din acest grup fac parte exclusiv termeni din domeniul religiei, cărora Arghezi le acordă, fără îndoială, o importanță aparte, din moment ce, atunci când cenzura timpului o permite, poetul nu va mai scrie aceste cuvinte decât cu inițială mare. Aici îşi află locul: **cartea** (p. 17), **cuvântul** (p. 17), **tăria** (şi **tărie, tării** – p. 24, 37, 64), **celui ce** (p. 55) – grafiate astfel în 1956, dar **Cartea, Cuvântul, Tărie, Celui** – în 1963 şi în edițiile ulterioare. Deşi *Cântare omului* nu e, nici pe departe, o ilustrare a unei posibile manifestări a religiozității argheziene (ba, dimpotrivă), scrierea cu majusculă a acestor cuvinte, după model biblic, este semnul că spiritul arghezian nu abandonase valorile etice şi culturale din paginile *Cărții Cărților*. De altfel, substantivul **Tărie** (în special pluralul **Tării**) şi pronumele **Cel ce** vor fi întotdeauna, de aici încolo, scrise numai cu majusculă. E – acesta – un motiv care a determinat opțiunea noastră de a încadra diferența de scriere a acestor cuvinte în categoria de schimbări cu repercusiuni evidente în scrisul lui Arghezi.

Ultimul exemplu pe care îl supun discuției ilustrează preferința lui Arghezi pentru ineditul lexical, pentru termenul rar, eventual pentru expresivitatea dubletului accentual.

BDD-A23931 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:58:48 UTC)

La pagina 56, în ediția primă a *Cântării omului*, reţin atenţia filologului şi stilisticianului versurile: „Răbdaţi cu bucurie **mucenii** şi chin / Prigoană, nedreptate, batjocură... Amin”. Am reprodus ambele versuri, pentru a le compara metric. Poemul *Un altul zise,* din care fac parte aceste versuri, e scris în iambi, versurile având măsura de 14 silabe şi, uneori, de 13 silabe, în ambele situaţii cu cezura după silaba a şaptea. Primul dintre versurile citate de noi are însă 12 silabe, fiind „şchiop”, străin în ansamblul poeziei, iar ritmul e defect tocmai în emistihul al doilea, în segmentul final, acolo unde se produce „redresarea ritmică” (**5**). Motivul acestei situaţii ? Substantivul **mucenii** (pluralul lui **mucenie**) – deocamdată, accentul cuvântului în discuţie e mai puţin important (nici nu e marcat, cum obişnuia poetul, în situaţii deosebite) – e trisilabic, dar versul, pentru a fi corect, metric, „cere” un termen format din patru silabe. Dacă rămânem la cuvântul care apare, în 1956, în text, singurele vocabule apropiate ca formă, care „răspund” cerinţei, sunt, fie pluralul nearticulat al substantivului **mucenicie** (recte, **mucenicìi** – cu accentul pe penultimul **i**), fie singularul substantivului din text, adică **mucenie.** În ediția de *Scrieri*, la pagina 103, versul are forma: „Răbdaţi cu bucurie **mucènie** şi chin...”, care certifică cea de-a doua supoziţie a noastră. Accentul cuvântului e marcat în text: **mucènie**. Presupunem că în 1956 e vorba de o greşeală de culegere. Necunoscând forma **mucenie**, probabil culegătorul textului a vrut să grafieze **mucenicìi**, dar a greşit, pentru că **mucenie**, e rar şi mai puţin cunoscut, pe când **mucenicie** (cu pluralul **mucenicìi**) există în *DEX* cu sensul adecvat contextului: „suferinţă extremă, martiriu, chin” (v. *DEX*, s. v.). **Mucenie** nu apare în varianta tipărită a *DEX*, ci doar în *DEX on-line* (varianta electronică), dar cu accentul pe **i** (**mucenìe**). Arghezi, care cunoştea cuvântul, a „creat” dubletul accentual **mucènie** (a marcat, scrupulos, acest dublet accentual) care se încadrează prozodic versului. În *DEX on-line*, sinonimele termenului sunt: „martiraj, mucenicie, supliciu”, deci termenul folosit este semantic compatibil cu contextul.

Compararea celor două ediţii ne arată un Arghezi atent la amănunt, un poet care oferă cititorului surprize, poate mici, dar constante.

BDD-A23931 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:58:48 UTC)

Note

1. Printre puținele contribuții, găsim, semnificative: Ion Simuț, *Corecturi în reeditarea poeziei argheziene,*în „România literară”, 2005, nr. 42; Ion Simuț, *Ineditele anilor 1948-1955*, „blog, revista cultura.ro”; Livius Petru Bercea, *Variante argheziene ?,* în vol. *In magistri honorem G. I. Tohăneanu*, EUVest, Timişoara, 2005, p. 149-159.
2. Tudor Vianu, *„Cântare omului” în cadrul literaturii universale*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1964.
3. În paranteză apar paginile, de la care se citează exemplele, din prima ediție: *Cântare omului*. Stihuri de Tudor Arghezi, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1956 (am reprodus exact foaia de titlu). Volumul mai cuprinde, pe lângă *Cântare omului*, ciclurile *Stihuri noi, Carnet – mai 1944, Alte stihuri.*
4. Vezi G. I. Tohăneanu, *Sintaxa operei poetice a lui Tudor Arghezi,* în vol. *Dincolo de cuvânt,* Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 52-81.
5. G. I. Tohăneanu, *Ritm dominant, „substituiri” ritmice, ritm secund,* în „Limba română”, 18, 1969, nr. 6, p. 551-565.

TWO EDITIONS OF ARGHEZI
(Abstract)

Key-words: *edition, variant, vocabulary, writing*

This study makes a comparison between two basic editions of Arghezi's poem *Cântare omului* (*Ode to Manking,* 1956 and 1963), discussing the most significant differences in writing words and syntagms that may influence the meaning of poetic text. Although there are no genuine variants in Arghezi's poetry, these narrow differences become landmarks in acknowledging Arghezi's process of creation.

BDD-A23931 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:58:48 UTC)